

Asia: VN/23566/2021

Lausuntopyyntö mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Taustatiedot

Onko vastaaja:

Muu järjestö

Mihin hyvinvointialueeseen vastaaja kuuluu (mikäli vastaaja on kunta tai kuntayhtymä tai hyvinvointialue):

-

Vastaajatahon virallinen nimi:

Vammaisfoorumi ry

Vastauksen kirjanneen henkilön nimi ja mahdolliset yhteystiedot:

Sari Kokko, puheenjohtaja, Vammaisfoorumi ry

Viranomaisille: mahdollisen lausuntovastauksen käsitelleen toimielimen nimi ja käsittelypäivämäärä:

-

1 Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

1.1 Onko sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiä palveluita koskevan pykälän (sosiaalihuoltolain 2 a §, terveydenhuoltolain 8 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustelee tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi haluaa painottaa tässä kohdassa erityisesti sote -palveluiden esteettömyyttä ja saavutettavuutta. YK:n vammaissopimuksen 25 artikla (Terveys) mukaan ”sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet

varmistaakseen sukupuolisensitiivisten terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden vammaisille henkilöille, terveyteen liittyvä kuntoutus mukaan lukien.” Kts. myös kohta Muita huomioita.

2 Sosiaalihuollon palvelut

2.1 Onko yhteisösosiaalityötä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä yhteisösosiaalityö on tarkoituksenmukainen, koska kyse on tietyllä tapaa rakenteellisesta sosiaalityöstä, jonka tavoitteena on saada kontakti erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kuten asunnottomiin tai päihteiden käyttäjiin. Hyvinvointialueiden vanhus- ja vammaisneuvostoja kannattaa myös tässä hyödyntää. Vammaisfoorumi huomauttaa myös resursseista, joita tähän on kohdennettava.

2.2 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi pitää sääntelyä tässä onnistuneena, koska mielenterveyden edistäminen kytketään kunnan asukkaiden hyvinvointia koskevaan tehtävään, joka kattaa varhaiskasvatuksen, opetus, taide- ja kulttuuripalvelut, kirjastopalvelut, nuorisotyön ja liikuntapalvelut. Kuntien tehtäviin kuuluu myös monenlaisia maankäytön, asuntopolitiikan tai joukkoliikenteen toimenpiteitä, joilla on merkitystä väestön hyvinvointiin.” Mielenterveyden edistämistä ei katsota tässä lääketieteen diagnostiikasta käsin vaan laajemmin. Vain hyvinvointialueiden osalta mielenterveyden edistämisen sääntely ulottuu luonnollisesti sote -palveluihin.

2.3 Onko päihdetyön palveluna annettavan päiväkeskustoiminnan ja tilapäisen majoituksen pykälän (sosiaalihuoltolaki 24 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi toteaa, että kumpikin toiminta edesauttaa päihteettömyyttä ja palveluiden maksuttomuus lisää saavutettavuutta. Samalla esitämme huolemme päiväkeskusten ja tilapäismajoituksen esteettömyyden toteutumisesta. Vammaisfoorumi katsoo, että viimesijaisena sosiaaliturvana näillä palveluilla on oma paikkansa järjestelmässä.

2.4 Ovatko sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyötä koskevaan pykälään (sosiaalihuoltolain 29 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että sääntely edistää myös yhteiskunnan turvallisuutta ja kriisinsietokykyä sekä on osa laajempaa väestönsuojelua.

2.5 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykososiaalisen tuen pykälän (sosiaalihuoltolaki 29 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä kuvattu sääntely edistää yhteisötasolla varautumista kriiseihin mutta yksilötasolla kriisin keskellä tätä kautta tulisi vahvemmin mahdollistaa tarpeenmukainen tuki. Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa on hyvä luettelo, mitä järkyttävät tilanteet voisivat olla, ja kannatettavaa on myös se, että järkyttävä tilanne voi olla myös henkilökohtaiseen elämään liittyvä, eikä pelkästään suuronnettomuuden kaltainen tilanne. Vammaisfoorumi kuitenkin katsoo, että henkilökohtaiseen elämään liittyvä ja suuronnettomuuteen kuuluva tilanne tulisi käydä ilmi myös pykälätasolla. Varhaisella tuella voidaan ehkäistä yksilön henkisestä järkytysreaktiosta aiheutuvan kuormituksen pitkittymistä.

2.6 Onko päihde- ja riippuvuustyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että sosiaalihuoltolakiin (33 b §) tehtävät muutokset edellyttävät lain yksityiskohtaisissa perusteluissa muiden riippuvuuksien osalta eri riippuvuuksien yksityiskohtaisempaa kuvaamista. Riippuvuuspalvelut eivät tyhjene pelkän rahapelaamisen määrittelemiseen riippuvuudeksi ja siihen annettavaan sosiaaliseen kuntoutukseen ja muihin tukimuotoihin, vaan riippuvuudet, kuten läheisriippuvuus (eri persoonallisuushäiriöt), seksiriippuvuus, sijoitusriippuvuus tulee tunnistaa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tällä hetkellä riippuvuuksia ei tunnisteta sote -palveluissa riittävästi eikä niihin tarjota yhteiskunnan tukipalveluita eri riippuvuuksista kärsiville ja heidän lähipiirilleen tai jopa työ- tai harrastusyhteisöille, vaan nämä ovat pikemminkin ns. uhrijärjestöjen harteilla esim. Narsismin uhrien tuki ry. Perustelemme muiden riippuvuuksien kuvaamista tarkemmin kohdassa 2.10.

2.7 Onko mielenterveystyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että mielenterveyttä tulee tukea ennaltaehkäisevästi ja oikea-aikaisilla palveluilla siten, että esim. neuropsykiatristen oireyhtymien liitännäisoireiden (esim. ahdistuneisuus ja masennus) esiintyvyys vähenee merkittävästi. Matalan kynnyksen tukea, palveluja ja kuntoutusta on oltava saatavilla eri-ikäisille tarpeenmukaisesti ja riittävästi. Tukea ja palveluja suunniteltaessa pitäisi ottaa huomioon yksilölliset tarpeet ja niiden taustalla vaikuttavat tekijät, kuten esimerkiksi neuropsykiatriset oireyhtymät ja niiden komorbiditeetti. Mielenterveys- ja päihdetyötä tekevien ammattilaisten neuropsykiatrista ja autismikirjon osaamista tulee vahvistaa, jotta ammattilaiset osaisivat nykyistä paremmin tunnistaa neuropsykiatriset oireyhtymät ja niihin liittyvät tuen tarpeet sekä vastata tuen tarpeisiin sopivilla palveluilla. Psykkisen toimintakyvyn lisäksi tulee huomioida myös sosiaalinen toimintakyky.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että mielenterveyspalveluissa lapsen tai nuoren kohdalla on otettava huomioon hänen koko perheensä ja tarvittaessa ulotettava tuki ja palvelut myös heille. Erityislapsiperheiden arki on hyvin kuormittavaa ja vanhempien voimavaroja vie usein myös taistelu tukitoimista. Vanhemmat voivat itsekkin sairastua ja uupua.

2.8 Ovatko omatyöntekijän pykälään (sosiaalihuoltolaki 42 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että pykälässä mainittu kohta: ”Erityistä tukea tarvitsevaa lasta tai erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa omatyöntekijän tai muun sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata asiakas asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.” on erinomainen.

2.9 Onko sosiaalihuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä erityisesti muu riippuvuusikäyttäytyminen jää käsitteen tasolle. Siihen liittyvä tuki, hoito ja kuntoutus on erittäin niukasti kuvattu ja vain rahapelaamisen kautta. Kohdassa 2.10. perustelemme tarkemmin millä tavoin Vammaisfoorumi esittää lain yksityiskohtiin tarvittavia tarkennuksia, jotta mielenterveys- ja päihde- sekä muiden riippuvuuspalveluiden osalta sääntely olisi riittävää ja tarkoituksenmukaista.

Vammaisfoorumi esittää muutosta sosiaalihuoltolain 3 luvun (Sosiaalipalvelut) 11 §:n (Tuen tarpeet) sanamuotoihin siten, että sosiaalipalveluja on järjestettävä: ”8) päihteiden ongelmakäytöstä eli aineriippuvuudesta, tai toiminnallisesta riippuvuudesta tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä, mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen.”

Lain yksityiskohtaiset perustelut

Päihteiden ongelmakäytöllä tarkoitettaisiin objektiivisesti liialliseksi katsottavaa (ml. mittaristot) alkoholin tai huumeiden käyttöä, mikä tarkoittaisi aineriippuvuutta. Toiminnalliseksi riippuvuudeksi katsottaisiin esim. peli- ja seksiriippuvuutta. Muu riippuvuuskäyttäytyminen tarkoittaisi esim. myöhemmin tarkemmin kuvattavaa läheisriippuvuutta.

2.10 Puuttuuko sosiaalihuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

Kyllä

Perutelu kyllä vastaukselle:

Vammaisfoorumi kannattaa sosiaalihuoltolain 3 §:n 3) alakohdan määritelmäsäännökseen ja terveydenhuoltolain 3 §:n määritelmäsäännökseen lisättäväksi lakiesityksen mukaisesti päihteiden ongelmakäytön ja päihdehäiriöiden lisäksi muu riippuvuuskäyttäytyminen. Vammaisfoorumi kuitenkin katsoo, että lakiesityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa ei avata muuta riippuvuuskäyttäytymistä riittävästi. Erityisesti tämä näkyy 11 §:n tuen tarpeissa, jossa vain rahapelaamisen haitat tuodaan esiin, mutta muu riippuvuuskäyttäytyminen jää perusteetta täysin sivuun. Rahapelaamisesta puhuminen on sikäli vanhakantaista, koska vastaavalla tavalla peliriippuvainen on addikti ilman taloudellisen hyödyn tavoittelua. Siten pelkkä rahapelaamisen kuvaus ei auta tunnistamaan ja reagoimaan tuen tarpeisiin, jotka aiheutuvat eri riippuvuuskäyttäytymisen muodoista. Rahapelaamisen sijasta henkilöllä voi olla pakonomainen tarve sijoittamiseen, jolloin puhutaan vähemmän tunnetusta sijoitusriippuvuudesta, jossa vahingot, kuten ylivelkaantuminen, voivat olla samanlaisia kuin rahapelaamisessa. Seksiriippuvuus aiheuttaa myös henkilölle vakavia haittoja elämässä ja kaventaa selvästi muita elämäntoimintoja. Tämä voi näkyä esim. hallitsemattomana pornon katseluna verkossa tai sosiaalisten suhteiden pirstaloitumisena, jos on tarve vaihtaa usein seksikumppaneita, vaikka henkilö olisi parisuhteessa eikä suostumusta olisi kumppanilta avoimeen suhteeseen.

Vammaisfoorumin mielestä aivan keskeinen riippuvuuden muoto, mikä lakiesityksessä tulee kuvata ja tunnistaa, on läheisriippuvuus ja siitä aiheutuvat haitat. Läheisriippuvuuden taustalla on tavallisesti jokin diagnosoitu tai diagnosoimaton persoonallisuushäiriö, joka ilmentää henkilön käyttäytymisessä todella syvälle juurtuneita ja joustamattomia toimintamalleja, selvästi normaalista poikkeavia reagoititapoja sekä tunneilmaisuja, joista aiheutuu merkittävää haittaa läheisriippuvaiselle henkilölle itselleen ja muille hänen perhepiirissään oleville kuten puolisolle tai lapsille. Haitta voi näkyä lähipiirissä esim. henkisenä tai taloudellisenä väkivaltana. Läheisriippuvuus voi olla osa muuta riippuvuutta kuten päihderiippuvuutta mutta myös toimia itsenäisenä tekijänä henkilön persoonallisuuden vinoutuneessa rakenteessa. Persoonallisuushäiriö voi aiheuttaa myös haittaa työpaikalla ja harrastuksissa sekä seurakunnissa. Vaikka läheisriippuvainen henkilö ei itse

kokisi tuen tai hoidon tarvetta, monesti hänen lähipiirissään oireillaan ja koetaan uupumusta kuormittuneessa tilanteessa. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos, Invalidiliitto ry ja Kynnys ry julkaisivat selvityksen keväällä 2022 vammaisten ihmisten kokemasta lähisuhdeväkivallasta. Selvityksestä kävi ilmi, että vammaiset ihmiset kokivat lähisuhdeväkivaltaa, joka ilmeni eri tavoin fyysisesti, henkisesti, taloudellisesti. Jotta vammaisten ihmisten kokemaan lähisuhdeväkivaltaan pystytään puuttumaan tehokkaasti, niin on voitava selvittää tilanteisiin vaikuttaneita juurisyitä, kuten sitä, onko taustalla läheisriippuvuutta.

Persoonallisuushäiriöiden ml. läheisriippuvuus haitat ovat merkittäviä niin yksilö- kuin yhteisötasolla, koska vaikutukset laajenevat yksilön lähipiiriin. Vaikka persoonallisuushäiriö kliinisissä lääketieteellisissä tutkimuksissa diagnosoidaan, niin sosiaalivakuutuksessa tämän ei katsota oikeuttavan sosiaalietuuksiin, kuten esim. sairauspäivärahaan tai muihin sosiaalietuuksiin, koska tulkitaan olevan kyse persoonallisuuden rakenteista tai jopa henkilön ominaisuuksista eikä sairaudesta.

Päihdepalveluiden lisäksi lakiesityksessä tulisi kuvata myös muuta riippuvuuskäyttäytymistä ja siihen annettavaa tukea ja hoitoa sekä kuntoutusta. Nyt päihdepalvelut korostuvat tarpeettomasti esim. maininnoilla ”päihdeettömien ihmisten tapaamisesta” ja muu riippuvuuskäyttäytyminen jää vain käsitteen tasolle. Päihde- ja rahapeliriippuvuuksia voidaan hoitaa tuolla välttämiskäyttäytymisellä, mutta vastaavasti läheisriippuvaista tai seksiriippuvaista henkilöä ei voida kieltää tapaamasta muita ihmisiä tai pidättäytymään kokonaan seksistä.

3 Terveystuon palvelut

3.1 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 20 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.2 Onko mielenterveyspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 27 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.3 Onko päihde- ja riippuvuuspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Ks. vastaavat perustelut kuin 2.6, koska terveydenhuoltolain 28 §:n perusteluissa suppeasti kuvataan rahapelaamisen kuuluvan riippuvuushäiriöihin.

3.4 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa opioidilääkkeillä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Opioidiriippuvainen vieroitus- ja korvaushoitoa saava voi olla myös vammainen henkilö. Esitämme huolestamme esteettömyydestä ja saavutettavuudesta hoitoon pääsemiseksi.

3.5 Onko kiireellistä hoitoa koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 §) ehdotettu lisäys tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi pitää hyvänä asiana, että uudessa laissa kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan myös päihteiden käytöstä johtuvaa välitöntä katkaisu- ja vieroitushoidon tarvetta.

3.6 Ovatko terveydenhuollon ja sosiaalipäivystyksen yhteistyötä koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että yhteisötasolla tämä ehdotettu sääntely edistää väestön turvallisuutta ja on osa väestönsuojelua sekä kriisivalmiutta. Yksilötasolla tästä koituu merkittäviä hyötyjä.

3.7 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykologisen tuen pykälän (terveydenhuoltolaki 50 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Ks. kohta 2.5.

3.8 Onko sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymää hoitoa huumausainerikoksissa koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä on perusteltua antaa tarpeenmukaista hoitoa huumeidenkäyttäjälle ja rikoslain käyttäminen olisi viimesijainen keino puuttua huumeiden käyttämiseen. Pykälässä tarkoitettun hoidon järjestämisessä ja toimintayksikköjen tilojen suunnittelussa tulee ottaa huomioon esteettömyys ja saavutettavuus eri tavoin vammaisten ihmisten kannalta.

3.9 Onko työnohjausta koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä työnohjausta tulee järjestää mielenterveys- ja päihde- sekä muissa riippuvuuspalveluissa. Sote -henkilöstön ammattitaito edellyttää muun riippuvuusikäyttäytymisen tunnistamista ja reagoitua siihen sekä tuen tarpeisiin vastaamista.

3.10 Onko terveydenhuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

ks. kohta 2.9, koska muu riippuvuusikäyttäytyminen jää vain käsitteen tasolle lakiesityksessä.

3.11 Puuttuuko terveydenhuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

Kyllä

Perustelut kyllä vastaukselle:

Katso kohta 2.10. perustelumme.

4 Mielenterveyslaki

4.1 Ovatko ohjausta ja valvontaa koskevaan pykälään (mielenterveyslaki 2 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

4.2 Onko tahdosta riippumattoman hoidon järjestämistä koskevan pykälän (mielenterveyslaki 3 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi kannattaa uutta systematisointia, jossa muiden mielenterveyspalveluiden kuin tahdosta riippumattoman mielenterveyshoidon järjestämisestä säädettäisiin sosiaalihuoltolaissa ja terveydenhuoltolaissa. Tahdosta riippumattoman hoidon sääntely mielenterveyspalvelujen osalta jäisi mielenterveyslakiin.

4.3 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa koskevan pykälän (mielenterveyslaki 6 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi toteaa, että opioidiriippuvainen vieroitus- ja korvaushoitoa saava voi olla myös vammaisen henkilö. Esitämme huolemme esteettömyydestä ja saavutettavuudesta hoitoon pääsemiseksi.

5 Päihdehuoltolaki

5.1 Onko mielestänne perusteltua, että mahdollisuus määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaperusteella poistettaisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

6 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista

6.1 Ovatko Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 18 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi kannattaa lakiesityksessä esitettyä soveltamisalaa, jossa nimenomaisesti säädetään 18 §:ssä toimeentulon turvaavan kuntoutusrahan korvaamisesta päihde- ja riippuvuushäiriöiden kuntoutuksen ajalta perhekuntoutuksessa tai yksilömuotoisessa laituskuntoutusjaksolla. Muut riippuvuushäiriöt tulee kuitenkin kuvata lain perusteluissa aiemmin esittämillämme perusteilla.

7 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista

7.1 Ovatko ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista annetun lain 2 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

8 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä

8.1 Ovatko Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain 1 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

9 Huumausainelaki

9.1 Ovatko huumausainelain 4 §:n 2 momenttiin ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

10 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköistä

10.1 Onko Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettuun lakiin ehdotettu uusi 16 a § perusteltu?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

11 Siviilipalveluslaki

11.1 Ovatko siviilipalveluslain 93 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

12 Laki henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa

12.1 Ovatko henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 35 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

13 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

13.1 Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi huomauttaa, että tässä yhteydessä asumispalveluiden asiakasmaksuja koskevaa sääntelyä pitää uudistaa, koska asiakkaalle jää käyttöön ainoastaan 167 e/kk. Jos päätös mielenterveys- tai päihdesyistä, palveluasumiseen tai tehostettuun palveluasumiseen sisältyy täysihoito. Mikäli asukkaan tarvitsee tehdä muita tarvittavia hankintoja, tehdään kuukausittain asiakasmaksu huojennus, mutta käteen jäävään käyttövaraansa se ei vaikuta. Käyttövaralla katettavaa on mm. puhelinlaskut ja henkilökohtaisen hygienian tarvikkeet eli viikkoa kohti käytössä vain noin 40 euroa. Tässä on syytä huomioida nuoria, jotka ovat elämän alussa rakentamassa kuntoutuspolkua ja. Jos lähipiiri tukea ei ole, lähtökohdat ovat heikot.

14 Vaikutusten arviointia, toimeenpanoa ja aikataulua koskevat kysymykset

14.1 Ovatko arviot esityksen kustannusvaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14.2 Ovatko arviot lapsivaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumi katsoo, että THL:n kouluterveyskyselyn tuloksia yläasteikäisistä ja toisen asteen oppilaista, joilla on toimintarajoitteita, olisi pitänyt hyödyntää tässä yhteydessä. Toimintarajoitteiset nuoret kokevat muita enemmän ja useammin väkivaltaa, seksuaalista häirintää ja kiusaamista eivätkä he ole kokeneet saaneensa opiskeluterveydenhuollosta riittävästi tukea.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että FASD -käsitettä eli äidin alkoholin käytön aiheuttamaa neuropsykiatriasta oireyhtymää ei lapsivaikutuksia koskevassa kohdassa nosteta esiin lainkaan. Suomessa syntyy vuosittain 600–3000 lasta, joilla on jonkinasteinen alkoholin aiheuttama muutos. Tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä alkoholin aiheuttamat sikiövauriot ovat huonosti diagnosoitu ilmiö. Erityisen haastavaa on lievempien alkoholivaurioiden tunnistaminen. (<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/fasd/>)

Tunnettuja pullonkauloja alkoholin aiheuttamia muutoksia kantavien lasten tunnistamisessa varhaislapsuudessa, tuen piiriin ohjaamisessa sekä perheiden tukemisessa ovat äidin/vanhempien päihteidenkäytön tunnistaminen neuvolapalveluissa/ synnytyssairaalassa ja ohjaaminen tuen piiriin. Arviolta n. 13 % neuvolatyöntekijöistä ei tunne FASD-käsitettä (Kehitysvammaliitto, FASD)

Usein alkoholin aiheuttamia neurologisia muutoksia kantavat lapset ovat vaikeasti hoidettavia (unihäiriöt, heikko syöminen, itkuisuus, kirurgista jatkohoitoa vaativat sisä- aistin- ja tukielinvammat, jotka usein diagnosoidaan tuntemattomista syistä tapahtuneiksi). Tämä yhdistettynä vanhempien jatkuvaan päihteiden käyttöön sekä mahdollisesti pohjalla oleviin psykososiaalisiin tiloihin aiheuttaa kohonneen heitteillejättöriskin.

Lapset, joilla on alkoholin aiheuttamia muutoksia ovat kv-tutkimusten mukaan yliedustettuina huostaanotoissa. Suomesta ei tiettävästi ajantasaista tutkimusta.

14.3 Ovatko arviot muista vaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Vammaisfoorumin mielestä vammaisvaikutusten arvio (VAVA) on syytä tehdä, koska mielenterveys, päihdekäyttö ja muu riippuvuuskäyttäytyminen koskevat myös vammaisia ihmisiä. Esteettömät ja saavutettavat palvelut vammaisille on varmistettava ja näiden asioiden stigmaa eli leimaantumista tulisi vähentää.

Kehityksellisiin neuropsykiatrisiin oireyhtymiin liittyvät diagnoosit kuten autismikirjo, ADHD, Tourette ja kehityksellinen kielihäiriö, ovat lisääntyneet 2000-luvun aikana. Samalla henkilöllä voi olla useita neuropsykiatrisia oireyhtymiä, ja riski myös muuhun psykiatriseen ja somaattiseen sairastavuuteen on korkeampi kuin muilla. Noin 10 %:lla väestöstä arvioidaan olevan neuropsykiatrisia erityispiirteitä, joten kyseessä on iso ryhmä, jonka tarpeet tulee tunnistaa ja ottaa huomioon mielenterveys- ja päihdepalveluissa. Tutkimusten mukaan autismikirjon ihmisten riski kuolla itsemurhaan on kolminkertainen muuhun väestöön verrattuna (Blanchard ym. 2021). <https://www.duodecim.fi/2021/11/11/autismikirjon-hairioon-voi-liittyä-itsensa-vahingoittamista-ja-itsemurhariski/>

Hoitopolkuja pitää selkiyttää ja sujuvoittaa. Esimerkiksi siirtymän lastenpsykiatrialta nuorisopsykiatrialle tulisi sujua automaattisesti ja saattaen vaihtaen. Siirtymätilanteet ovat tyypillisesti hankalia ihmisille, joilla on neuropsykiatrisia oireyhtymiä. Peruspalvelujen ja erikoissairaanhoidon palvelujen välille tulisi kehittää ns. välitason palveluja. Näitä pitäisi kehittää myös erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen (vrt. lasten erityisvastaanotot Helsingissä).

HUS:n alueella tehdyssä lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin (vuonna 2018) -arviointimuistiossa todetaan, että erikoissairaanhoidon lähetemäärät ovat kasvaneet sekä lastenpsykiatriassa että nuorisopsykiatriassa ja hoitoon pääsyn odotusaika on pidentynyt. Vastaavaa viestiä on tullut myös monista muista sairaanhoitopiireistä. Tämä voi viestiä monista asioista, mm. siitä, että ongelmia tunnistetaan paremmin, hoitoon hakeutumisen kynnys on madaltunut tai myös siitä, että perustasolla ei pystytä vastaamaan lasten- ja nuorten mielenterveysongelmiin riittävän tehokkaasti. Huomion arvoista on, että merkittävä osa lastensuojelun piirissä olevista lapsista ja nuorista tarvitsee samanaikaisesti lasten ja nuorisopsykiatrian palveluita. Nykytilanteessa ei pystytä palvelemaan riittävästi erityistason palveluja tarvitsevia. Tämä suma pitäisi pystyä purkamaan. Tällä hetkellä lastensuojelulla paikataan ruuhkautuneita ja toimimattomia erityistason palvelujen puutteita.

Vammaisfoorumi katsoo, että vaikutuksia koskevassa arvioissa erityisesti FASD -kirjoon olisi syytä kiinnittää huomiota. Ruotsissa FASDin on arvioitu aiheuttavan yhteiskunnalle vuosikustannuksia noin 76000 euroa per lapsi (0–17 v.) ja noin 11000 per aikuinen (18–74 v.). Varhainen diagnoosi ja tuki säästää yhteiskunnan rahaa. Suomalaisia lukuja ei ole.

Riittävän varhain aloitettu kuntoutus vähentää alkoholiaitistuksesta johtuvan keskushermostovaurion aiheuttamia ongelmia. Pohjalla olevat neurologiset muutokset yhdessä usein turvattoman lapsuuden/ nuoruuden kanssa johtavat siihen, että noin 90 %:lle alkoholin aiheuttamia muutoksia kantavista ihmisistä puhkeaa jokin mielenterveyden häiriö viimeistään aikuisiässä. KV-tutkimusten mukaan henkilöt, joilla on FASD -kirjon tila (diagnosoimaton/diagnosoitu) ovat yliedustettuina rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunnassa.

Mielenterveyden ongelmat sekä mahdolliset muut psykososiaaliset liitännäistilat aiheuttavat katkoja työelämään ja sitä kautta verotulojen menetystä sekä kustannuksia julkiselle sektorille.

Perustuen synnytysikäisten naisten alkoholinkäyttöä koskeviin laajoihin tutkimuksiin, FASD-kirjon tilojen esiintyvyys on hälyttävässä nousussa. Siksi ongelman huomioiminen lainsäädännön tasolla olisi ensiarvoisen tärkeää.

14.4 Kommentit koskien ehdotusta lakimuutosten voimaantuloajasta 1.1.2023 ja muutosten toimeenpanoa?:

Vammaisfoorumi kannattaa lakimuutosten voimaantuloaikaa 1.1.2023, koska sote - rakenneuudistuksen mukaisesti hyvinvointialueet aloittavat toimintansa.

15 Asetusluonnokset

15.1 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi mielenterveysasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

Ei kommentteja.

15.2 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi päihdehuoltoasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

Ei kommentteja.

15.3 Kommentit koskien ehdotusta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi hyväksyttävästä hoidosta huumausainerikoksissa?

Ei kommentteja.

16 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen

16.1 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

YK:n vammaisyleissopimuksen artiklan 1 (Tarkoitus) mukaan ”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.” Vammaisuus ja terveydentila eroavat toisistaan, mutta pitkäaikaissairaus voi vammauttaa. Pitkäaikaissairas voi kuulua YK:n vammaisopimuksen alaan. YK:n vammaisopimuksen toimeenpanolaissa on esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat ja muistisairaat katsottu kuuluvaksi yleissopimuksen soveltamisen alaan.

Vammaisfoorumin mielestä lakikokonaisuuden rakenne on sinänsä selkeä ja perusteltu, että erityissääntelyn puolelta mielenterveys- ja päihdepalvelulaista siirretään kaikkia avohoitoon liittyvä sääntely yleissääntelyn puolelle sosiaalihuoltolakiin ja terveydenhuoltolakiin. Näkökulma on palvelutarpeiden varhaisessa tunnistamisessa ja ennalta estävää.

Vammaisten ihmisten näkökulmasta mielenterveys- ja päihdepalvelut edellyttävät niiden saatavuutta vammasta riippumatta sekä niiden esteettömyyttä. Tämä koskee tiedonsaannin saavutettavuutta ja toimintaympäristöjen eli fasiliteetin esteettömyyttä, joihin vammaiset mielenterveys- ja päihde- sekä muut riippuvuuskäyttäytymiseen liittyviä palveluita tarvitsevat pääsevät yhdenvertaisesti muiden kanssa. Hyvinvointialueiden tulee varmistaa, mikäli hankkivat ko. palveluita kilpailuttamalla, palveluiden saavutettavuus ja esteettömyys. Puhetta korvaavien ja tukevien kommunikaatiokeinojen käytön hallintaa pitää myös vahvistaa.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että vammaiselle henkilöllä on oikeus saada mielenterveys- ja päihde- sekä muita riippuvuuskäyttäytymisen palveluita suomeksi tai ruotsiksi. Saamelaisalueilla on oikeus palveluiden saatavuuteen myös eri saamen kielillä. Viittomakielisten oikeudet tulee myös turvata, joista erittäin harvinainen on suomenruotsalainen viittomakieli. Lisäksi on tärkeää turvata yhdenvertaisuus niin, että kielivähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden mahdollisuutta valita, mistä he saavat hoitoa tai palvelua turvataan ja, että he saavat oikea-aikaista apua ja tukea. Välillä esimerkiksi hoidon paikkakuntaa on tarkoituksenmukaista vaihtaa, jotta voidaan rikkoa vanhoja kaavoja.

Joissakin vammaisryhmissä, kuten kehitysvammaisten tai autismikirjon ihmisten kohdalla korostuu se, että tahdonvastaisiin mielenterveyspalveluihin on toisinaan päädytty, kun ei ole osattu tai palveluiden puutteen vuoksi pystytty vastaamaan vammasta johtuvaan yksilölliseen tarpeeseen mielenterveyden avopalveluilla tai edes arvioitu tilanteessa muiden sosiaalipalveluiden tarvetta, kuten vammaispalveluita tai kehitysvamma- tai vammaispalveluita ei aina ole riittävästi tarjolla, psykiatrisille osastoille päätyy toisinaan hoidettavaksi vammaisia ihmisiä, joilla ei ole mielenterveyden häiriötä vaan esimerkiksi vammasta johtuvia käytöshäiriöitä. Tähän tulisi puuttua varmistamalla vaativimpien vamman johdosta tarvittavien palveluiden riittävä resursointi. Toisaalta kehitysvamman vuoksi ei päästä esim. mielenterveyspalveluihin, kun kaikki ongelmat nähdään kuuluvaksi osana vammaisuuteen. Sosiaalipalveluiden ja terveydenhuollon yhteistyötä pitäisi tiivistää ja päihde- ja mielenterveysammattilaisten osaamista vammaisuudesta lisätä.

Vammaisfoorumi huomauttaa lopuksi, että yhdenvertaisuuslaki 15 § edellyttää mm. viranomaisen ja palveluntarjoajan tekemään yksittäistapauksessa kohtuullisia mukautuksia myös mielenterveys- ja päihde- tai muiden riippuvuuskäyttäytymisen palveluiden saamiseksi. Nämä ovat asianmukaisia ja tapauskohtaisia vammasta johtuvan yksilöllisen tarpeen mukaisia ratkaisuja. Kyse voi olla toimitiloihin pääsystä, kuten pyörätuoliluiskan hankkimisesta tai itse mielenterveys- tai päihde- tai muiden riippuvuuskäyttäytymisen palveluiden mukauttamisesta vammaisen ihmisen tarpeisiin nähden.

Kokko Sari
Vammaisfoorumi ry